

RADOSŁAW KRAJNIAK*

Dostojnicy i urzędnicy zakonu niemieckiego do 1525 r. Uwagi i uzupełnienia do spisów opracowanych przez Dietera Heckmanna**

Dignitaries and officials of the Teutonic Order until 1525
Notes and additions to the lists compiled
by Dieter Heckmann

Streszczenie: Celem artykułu jest krytyczna ocena książki niemieckiego badacza Dietera Heckmanna, która poświęcona została dostojnikom i urzędnikom zakonu niemieckiego do 1525 r. Zasadniczą część tekstu stanowią uzupełnienia wykazów urzędników zakonnych na podstawie nieznanego autorowi bądź wykorzystanej niewłaściwie, literatury przedmiotu oraz pomijanych bądź wybiórczo analizowanych źródeł.

Słowa kluczowe: zakon niemiecki, dostojnicy i urzędnicy krzyżacy, spisy

* Instytut Historii i Archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, ul. Bojarskiego 1, 87-100 Toruń, radekkrajniak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7016-8859.

** Artykuł powstał w ramach realizacji projektu badawczego „Słownik historyczno-geograficzny Prus w średniowieczu i u progu epoki nowożytnej, t. 1: Prusy Dolne, t. 2: Warmia”, finansowanego ze środków Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (nr 11 H160151 84).

Abstract: The aim of this article is to critically evaluate a book by German researcher, Dieter Heckmann, on the dignitaries and officials of the Teutonic Order up to 1525. The main section of the text consists of additions to the lists of the Order's officials based on literature unknown to the author or used incorrectly, as well as sources omitted or selectively analysed.

Keywords: Teutonic Order, Teutonic Order's dignitaries and officials, lists

Opublikowanie wykazów urzędników zakonu niemieckiego, opracowanych przez Dietera Heckmanna, jest niewątpliwie dużym wydarzeniem i wydaje się bardzo dobrym pomysłem¹. Tęgo typu zestawienia są niezwykle pomocne, dlatego zazwyczaj z życzliwością przyjmuje się je w środowisku badaczy. Każdy zapewne jest też świadomy, jak czasochłonnym zadaniem jest przygotowanie takiej publikacji i jak trudno unikać w niej błędów.

Recenzowaną książkę rozpoczyna przedmowa (*Vorwort*) (s. 7–9), z której dowiadujemy się m.in., że opracowane spisy urzędników są efektem ośmioletnich badań związanych z pracą autora w charakterze archiwisty w Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz w Berlinie (GStA PK). Znajdujące się w zasobie tego archiwum listy, dokumenty pergaminowe oraz księgi stanowiły najważniejsze źródła, dzięki którym możliwe stało się przygotowanie omawianej książki, przynajmniej w części dotyczącej dostojników zakonnych aktywnych w Prusach. Jak zaznacza bowiem autor, urzędnicy z baliwatów Rzeszy, których – co warto zaznaczyć – również uwzględniono w pracy, zostali opracowani na podstawie źródeł publikowanych. Dowiadujemy się też, że jednym z głównych celów publikacji jest zastąpienie nią spisów urzędników zakonnych autorstwa Johannesa Voigta, opublikowanych w 1843 r.² W pełni zasadnie pisze wreszcie autor, że ze-

¹ Uwagi na marginesie pracy: *Amtsträger des Deutschen Ordens in Preußen und in den hochmeisterlichen Kammerballeien des Reiches bis 1525*, eingeleitet und bearbeitet von D. Heckmann / *Dostojnicy zakonu niemieckiego w Prusach i baliwatach kamery wielkomistrzowskiej w Rzeszy do 1525 roku*, oprac. i wstępem poprzedził D. Heckmann, Toruń 2020, s. 616.

² Mowa tu o pracy: J. Voigt, *Namen-Codex der Deutschen Ordens-Beamten, Hochmei-*

stawienie powinno być pomocne choćby przy dalszych pracach nad grupą niedatowanych listów i dokumentów z zasobu GStA PK.

Wykazy dostojników i urzędników zakonnych poprzedza jeszcze spis treści (s. 11–29), wykaz zastosowanych w pracy skrótów (s. 31–34), zestawienie wykorzystanej literatury (s. 35–48) i źródeł (s. 48–58), z rozbiciem na wykaz źródeł archiwalnych (s. 48–51) i publikowanych (s. 51–58), a także *Wprowadzenie*, napisane w dwóch językach – niemieckim (s. 59–92) i polskim (s. 93–127). Tu czytelnik otrzymuje kolejne informacje, które pozwolą mu sprawniej poruszać się po zaprezentowanych wykazach. Autor raz jeszcze podkreśla, że jego ambicją było przygotowanie opracowania znacznie szerszego niż dotychczasowe listy urzędników zestawione przez Voigta³ i Bernharta Jähniga⁴ czy też przez Macieja Dornę w studium propograficznym poświęconym braciom zakonnym w Prusach do 1309 r.⁵ Z tego powodu w książce Heckmanna pojawiają się wykazy obejmujące także dostojników i urzędników z baliwatów wielkich mistrzów i prowincji zakonnych spoza Prus, a przede wszystkim liczne spisy urzędników niższego szczebla. W związku z faktem, że „biskupi diecezji pruskich [...] przejęli strukturę urzędów domowych i prokuratorów do swojej administracji” (s. 94–95), autor uwzględnia także te urzędy, starając się zestawić dla nich wykazy obejmujących je osób. Dodatkowo postanowił opracować też spisy biskupich i kapitulnych wójtów, mając świadomość, że w diecezji warmińskiej te urzędy powierzano najczęściej miejscowym wasalom, a nie rycerzom zakonnym (s. 95). Informuje również, że w wykazach nie znaleźli się członkowie zakonu, którzy należeli do personelu kancelaryjnego (s. 98). W dalszej części Heckmann charakteryzuje różne urzędy niższego szczebla, m.in. urząd mistrza leśnego, mistrza rybickiego, mistrza młynarskiego, zarządcy wozowni, marszałka końskiego, zwierzchnika kamieniarskiego,

ster, Landmeister, Großgebietiger, Komthure, Vögte, Pfleger, Hochmeister-Kompane, Kreuzfahrer und Söldner-Hauptleute in Preußen, Königsberg 1843.

³ Ibidem.

⁴ B. Jähnig, *The list of dignitaries and officials of the Teutonic Order in Prussia*, w: *The Teutonic Order in Prussia and Livonia. The political and ecclesiastical structures 13th–16th c.*, ed. R. Czaja, A. Radzimiński, Toruń 2015, s. 291–345.

⁵ M. Dorna, *Die Brüder des Deutschen Ordens in Preußen 1228–1309. Eine prosopographische Studie*, Wien–Köln–Weimar 2012.

mistrza piwnicznego, a także szatnego, szafarza, prokuratora, komtura domowego i wreszcie wójta czy komtura. Na koniec *Wprowadzenia* omówienia doczekali się również wielcy dostojnicy, czyli wielki komtur, wielki marszałek, wielki szpitalnik, wielki szatny, skarbnik, i wreszcie wielki mistrz oraz jego kompani. Po *Wprowadzeniu* zamieszczono jeszcze niemiecko-polskie i polsko-niemieckie konkordancje nazw miejscowych (s. 128–136) i oznaczeń urzędników (s. 137–141) oraz zestawienie przedstawiające podległość poszczególnych urzędów (s. 142–146). Następnie zaprezentowane zostały już obszerne wykazy urzędników (s. 147–503), w których przy każdej osobie podawano zasadniczo daty skrajne, tzn. obejmujące pierwsze i ostatnie dowodne pojawienie się na danym urzędzie. Zbędne wydaje się w tym miejscu omawianie dokładnej struktury zaprezentowanych wykazów, nie taki jest cel tego artykułu. Dodajmy jeszcze może, że recenzowaną książkę kończy wykaz osób (s. 504–616), gdzie obok uszeregowanych alfabetycznie nazwisk zapisano wszystkie obejmowane przez daną osobę urzędy, jednak bez odwołań do konkretnych stron w książce.

W trakcie dotychczasowych badań prowadzonych głównie nad duchowieństwem diecezji pruskich dokonywałem różnego rodzaju wypisów ze źródeł i literatury. Porównując ten materiał z tym zaprezentowanym przez Heckmanna, dostrzegłem pewne różnice, które skłoniły mnie do napisania kilku uwag i przedstawienia uzupełnień. Mam nadzieję, że przysłużą się one z czasem nowemu, jeszcze bardziej kompletnemu przygotowaniu wykazów urzędników zakonu niemieckiego. Uwagi i uzupełnienia do poszczególnych spisów będę starał się podawać w takiej kolejności, w jakiej pojawiają się one w książce. Dla łatwiejszego wyszukiwania i większej przejrzystości tekstu będę stosował, podobnie jak autor, nagłówki z urzędami w języku niemieckim, czyli tak jak widnieją one w omawianej pracy, dodając w nawiasie kwadratowym polskie odpowiedniki.

Uzupełnienia

Marschall in Preußen [marszałek w Prusach] (s. 150–151)

- Helwig von Goldbach. W wykazie zapisano, że poświadczany był dowodnie od 30 kwietnia 1285 r. Faktycznie jako marszałek w Prusach pojawił się już jednak 26 kwietnia tego roku⁶.

Kumpan, Unter- und Oberkumpan des Hochmeisters [kompan wielkiego mistrza] (s. 153–161)

- Albrecht von Leesten. W wykazie błędnie zapisano, że był wzmiankowany w tej roli do 24 sierpnia 1339 r. Faktycznie, jako kompan Dietricha von Altenburg, ostatni raz w świetle znanych mi dokumentów pojawił się 24 sierpnia 1337 r.⁷
- Ludolf Rabe von Pappenheim. Jako kompan Winricha von Kniprode ostatni raz w zachowanych źródłach pojawia się 5 października 1360 r.⁸, a nie 11 kwietnia tego roku, jak czytamy w analizowanym wykazie.
- Konrad von Kalemunt. Kompan Winricha von Kniprode. Heckmann po raz pierwszy widzi go w tej roli 8 stycznia 1362 r., znany jest on już jednak z dokumentów wystawionych 17 lutego 1361 r.⁹
- Johann von Riddern. Jako kompan wielkiego mistrza został zapisany przez autora spisu dwukrotnie. Najpierw poświadczany miał być w okresie od 1 maja 1387 r. do 29 maja 1388 r., następnie zaś od 22 września 1389 r. do 27 maja 1390 r. Daty te nie obejmują jednak faktu, że był w tej roli wzmiankowany także 3 grudnia 1388 r.¹⁰

⁶ Zob. *Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands* (dalej: CDW), Bd. 2, Hrsg. C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1864, nr 542.

⁷ Zob. *Preussisches Urkundenbuch* (dalej: Pr. Urk.), Bd. 3, Hrsg. M. Hein, Königsberg Pr. 1944, nr 127. Poprawną informację podaje w swojej niedawno opublikowanej książce Norbert Delestowicz, *Bracia zakonu krzyżackiego w Prusach (1310–1351). Studium prozopograficzne*, Kraków 2021, s. 120, 387.

⁸ Pr. Urk., Bd. 5, Hrsg. K. Conrad, Marburg 1969–1975, nr 911. Poprawnie ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 269, 388.

⁹ Zob. Pr. Urk., Bd. 5, nr 958–959; CDW, Bd. 2, nr 309.

¹⁰ Zob. CDW, Bd. 3, Hrsg. C. P. Woelky, Braunsberg–Leipzig 1874, nr 226.

- Eglof von Rosenberg. W wykazie niezbyt ściśle zapisano, że jako kompan wielkiego mistrza pojawił się w źródłach po raz pierwszy 8 lipca 1445 r., podczas gdy w otoczeniu Konrada von Erlichshausen jako jego kompan pojawia się już przynajmniej 14 września 1444 r.¹¹

Komtur von Wien [komtur wiedeński] (s. 203–204)

- Ortolf. Opierając się na jednym ze źródeł publikowanych w kodeksie dyplomatycznym warmińskim, możemy uzupełnić także spis obejmujący komturów w Wiedniu. Autor recenzowanej pracy komtura Ortolfa widzi bowiem na tym urzędzie dopiero od 1279 r., podczas gdy znany jest np. wystawiony przez tego dostojnika dokument datowany na 9 grudnia 1264 r.¹²

Kumpan des Obersten Marschalls [kompan wielkiego marszałka] (s. 211–213)

- Heinrich von Rumdorf. Wbrew temu, co pisze autor, jako kompan marszałka Heinricha Dusemera w świetle znanych źródeł nie pojawia się ostatni raz 19 lipca 1336 r., lecz jest także wymieniony w liście świadków dokumentu z 25 lipca tego roku¹³.

Oberster Spittler [wielki szpitalnik] (s. 214–215)

- Alexander von Körner. Nie jest prawdą, że jako wielki szpitalnik i komtur w Elblągu po raz ostatni został poświadczony 26 lutego 1347 r., gdyż wystąpił jeszcze niewątpliwie 8 marca i 18 maja tego roku¹⁴.

¹¹ Zob. ibidem, Bd. 2, nr 166 (błędnie określony jako kapelan).

¹² Zob. ibidem, nr 535. Regest tego dokumentu także w: Pr. Urk., Bd. 1/2, bearb. v. A. Seraphim, Königsberg Pr. 1909, nr 230.

¹³ Zob. Pr. Urk., Bd. 3, nr 73. Ostatnio poprawnie także N. Delestowicz, op. cit., s. 210, 389.

¹⁴ Zob. CDW, Bd. 2, nr 88; Pr. Urk., Bd. 4, Hrsg. H. Koeppen, Marburg 1960–1964, nr 182. Co ciekawe, Heckmann zna oba dokumenty i wykorzystuje je w innych miejscach swojej pracy; zob. m.in. s. 308, przyp. 2974; s. 360, przyp. 3981. Niestety w tym przypadku zaufał w pełni błędnej informacji podanej wcześniej przez Jähniga, op. cit., s. 305. Poprawne informacje podaje ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 124, 390.

- Heinrich von Rabenstein. Autor, za Bernhartem Jähnigiem, podał jedynie, że ów dostojnik zakonny, będący jednocześnie wielkim szpitalnikiem i komturem elbląskim, urząd sprawować miał jeszcze po 2 stycznia 1441 r. Dzięki zachowanemu w zasobie Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie dokumentowi wiemy jednak, że Heinrich urząd swój piastował jeszcze z pewnością 22 lutego 1441 r.¹⁵

Kumpan des Obersten Spittlers [kompan wielkiego szpitalnika] (s. 215–218)

- Heinrich von Rennenberg. W roli kompana wielkiego szpitalnika nie wystąpił, wbrew temu, co zapisał Heckmann, jedynie 1 czerwca 1357 r., ale był wzmiankowany dowodnie jeszcze przynajmniej 25 maja 1359 r.¹⁶, 14 kwietnia 1360 r.¹⁷, 25 lutego i 10 marca 1362 r.¹⁸ oraz 26 grudnia 1364 r.¹⁹
- Kolbe von Pobart. Nie został uwzględniony w zestawieniu opracowanym przez Heckmanna, jednak jako kompan wielkiego szpitalnika wystąpił 22 lipca 1393 r.²⁰

Oberster Trappier [wielki szatny] (s. 218–219)

- Hartung von Sonnenborn. Wbrew temu, co można przeczytać w recenzowanej pracy, jako wielki szatny był poświędzany już 1 grudnia 1334 r.²¹, a nie dopiero od 21 marca 1335 r.

¹⁵ Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, Dokumenty Kapituły T 2/17.

¹⁶ Zob. CDW, Bd. 2, nr 283. Również w tym przypadku mamy do czynienia z przykładem, niestety jednym z wielu, gdy autor niezbyt dokładnie wykorzystuje znany sobie materiał źródłowy. Przywołany tu dokument Heckmann wykorzystuje wszak w kilku innych miejscach; zob. s. 307, przyp. 2951; s. 308, przyp. 2975; s. 315, przyp. 3112.

¹⁷ Zob. CDW, Bd. 2, nr 301. Dokument był znany i wykorzystywany przez autora; zob. m.in. s. 300, przyp. 2816.

¹⁸ Pr. Urk., Bd. 6, Hrsg. K. Conrad, Marburg 1986, nr 14–15; CDW, Bd. 2, nr 324.

¹⁹ Zob. Pr. Urk., Bd. 6, nr 330. Dokument ten został poprawnie wykorzystany w kilku innych miejscach; zob. m.in. s. 309, przyp. 2989, 2996.

²⁰ Zob. CDW, Bd. 3, nr 272. Dokument ten autor znał i wykorzystał w innych miejscach; zob. m.in. s. 311, przyp. 3046.

²¹ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 866. Zauważył to także ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 180, 389.

- Ludwig von Wolkenburg. Nie jest zgodne z prawdą, że po raz pierwszy jako wielki szatny został odnotowany 5 czerwca 1347 r., gdyż faktycznie nastąpiło to już 3 czerwca tego roku²².
- Johann von Selbach. Heckmann zapisał, że ów dostojnik w tej roli był poświadczany do 4 listopada 1417 r., podczas gdy znany jest dokument, w którym jako wielki szatny i komtur w Gniewie był wzmiankowany jeszcze 29 listopada tego roku²³.

Kumpan des Obersten Trappiers [kompan wielkiego szatnego] (s. 219–220)

W recenzowanej książce razem z kompanami wielkich szatnych autor postanowił zapisać także kompanów komturów dzierzgońskich, co nie zawsze okazało się rozwiązaniem słusznym, gdyż nie zawsze komturzy w Dzierzgoniu byli jednocześnie wielkimi szatnymi. Przykładowo:

- Berengar von Schauenforst. Między 8 listopada 1310 r. a 3 maja 1312 r. występował jako kompan Siegharda von Schwarzburg i Günthera von Arnstein, którzy byli wówczas jedynie komturami w Dzierzgoniu²⁴.
- Merklin von Sparrenberg²⁵. Przynajmniej 23 kwietnia 1323 r. był jedynie kompanem komtura dzierzgońskiego Luthera von Braunschweig²⁶. Zapisanie go w wykazie kompanów wielkich szatnych jest błędem, gdyż wówczas, dowodnie od 1320 do 1327 r., wielkim szatnym był Eberhard von Duna (s. 218).
- Gebhard von Ampleben. W wykazie kompanów wielkich szatnych został zapisany częściowo błędnie, gdyż przynajmniej między 10 lutego

²² Zob. Pr. Urk., Bd. 4, nr 195–197. Zauważył to także ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 274, 389.

²³ Zob. CDW, Bd. 3, nr 524.

²⁴ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, Hrsg. M. Hein, E. Maschke, Königsberg Pr. 1932, nr 21, 26–27, 60; zob. także: N. Delestowicz, op. cit., s. 399.

²⁵ W niniejszym tekście świadomie stosuję taki sam zapis (formę) imion i nazwisk jak te zaproponowane przez Heckmanna, choć należy mieć świadomość, że w literaturze przedmiotu spotykamy się też z innymi formami. Przykładowo Delestowicz zamiast „Sparrenberg” pisze „Sparnberg”, zamiast „Herbislebe” pisze „Herbsleben”, natomiast zamiast „Isenberg” używa formy „Eisenberg”; zob. N. Delestowicz, op. cit., s. 196, 278, 361.

²⁶ Zob. CDW, Bd. 1, Hrsg. C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1860, nr 214.

a 13 lipca 1353 r. był jedynie kompanem komtura w Dzierzgoniu Konrada von Bruningisheim²⁷. Jako kompan wielkiego szatnego Gebhard zaczął być poświadczany dowodnie dopiero od 17 stycznia 1354 r.²⁸ W przypadku tej osoby Heckmann popełnia poza tym jeszcze jeden błąd, pisząc, że w tej roli ostatni raz był on wzmiankowany 28 marca tego roku, podczas gdy w zachowanym materiale źródłowym widzimy go jeszcze przynajmniej 23 kwietnia i 7 czerwca²⁹.

- Rüdiger von Elner. W omawianym zestawieniu brakuje informacji, że był kompanem wielkiego szatnego Wenera von Rundorf już przynajmniej między 10 lutego 1363 r. a 6 czerwca 1364 r.³⁰ Heckmann widzi go w tej roli dopiero od 9 stycznia 1365 r.

Komtur von Balga [komtur bałgijski] (s. 227–229)

- Jost von Struppberg. Z informacji podanych przez autora wynika, że z urzędem tym występował w źródłach od 13 stycznia 1426 r., tymczasem znany jest dokument, w którym jako komtur w Bałdze pojawia się on już 31 stycznia 1425 r.³¹

Kumpan des Komturs von Balga [kompan komtura bałgijskiego] (s. 229–231)

- Emelrich von Stockheim. Heckmann uważał, że jako kompan ostatni raz wystąpił 11 listopada 1363 r., tymczasem pojawia się on w tej roli jeszcze 4 lutego 1364 r.³²

²⁷ Zob. Pr. Urk., Bd. 5, nr 124, 145, 148, 153, 174.

²⁸ Ibidem, nr 208.

²⁹ Ibidem, nr 241, 248.

³⁰ Ibidem, Bd. 6, nr 118, 125, 147, 281. Przynajmniej pierwszy z wymienionych dokumentów został poprawnie wykorzystany przez autora w innych miejscach książki; zob. s. 278, przyp. 2430; s. 281, przyp. 2481.

³¹ Zob. CDW, Bd. 4, Hrsg. V. Röhrich, F. Liedtke, H. Schmauch, Braunsberg 1935, nr 40.

³² Zob. Pr. Urk., Bd. 6, nr 243; CDW, Bd. 2, nr 354. Dokument ten był znany autorowi; zob. s. 229, przyp. 1494.

Vizekomtur/Hauskomtur von Balga [wicekomtur/komtur domowy bałgijski] (s. 231–234)

- Heinrich von Widersberg. Wbrew temu, co napisał autor recenzowanej pracy, jako komtur domowy nie wystąpił w znanych źródłach jedynie 1 lipca 1337 r., ale był wzmiankowany także 1 sierpnia tego roku³³.

Waldmeister von Balga [mistrz leśny w komturstwie bałgijskim] (s. 239–241)

- Ulrich Fricke. Urzędnik nie znalazł się w zestawieniach bałgijskich mistrzów leśnych, mimo że w tej roli pojawił się z pewnością przynajmniej w dokumencie datowanym na 1 maja 1351 r.³⁴

Komtur von Brandenburg [komtur brandenburski (pokarmiński)] (s. 254–256)

- Werner von Grunowen. W zestawieniu występuje jako pierwszy z wymienionych przez autora dostojników. We wskazanym okresie, tj. od 14 kwietnia 1257 r. do 3 maja 1258 r., był jednak wzmiankowany jednoznacznie jako komtur Natangii. Zauważmy, że Heckmann nie odwołuje się w tym przypadku bezpośrednio do źródeł. Przywołuje natomiast książkę Macieja Dorny, który pisze jednak o Wernerze jedynie jako o komturze natangijskim³⁵. Dodajmy, że w recenzowanej książce na s. 485 autor zestawia wójtów i komturów Natangii, jednak próżno szukać w tym miejscu wspomnianego wyżej komtura Wenera von Grunowen.

Komtur von Christburg [komtur dzierzgoński] (s. 270–271)

- Konrad von Bruningsheim. W wykazie niebyt precyzyjnie zapisano, że urząd ten objął przed 5 czerwca 1347 r. Faktycznie jako wielki szatny

³³ Zob. Pr. Urk., Bd. 3, nr 121. Poprawną informację podał ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 215, 391. Dodajmy jeszcze, że Heckmann znał ten dokument i wykorzystał go w innym miejscu; zob. s. 239, przypis 1688.

³⁴ Zob. Pr. Urk., Bd. 4, nr 660. Zapisuje go w tej roli ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 301, 391. Dodajmy po raz kolejny, że również ten dokument autor wykorzystuje poprawnie w innych miejscach pracy; zob. s. 229, przypis 1501; s. 232, przypis 1555.

³⁵ Por. M. Dorna, op. cit., s. 355, 426.

i komtur w Dzierzgoniu w źródłach występował już od 16 września 1344 r.³⁶

Vizekomtur/Hauskomtur von Christburg [wicekomtur/komtur domowy dzierzgoński] (s. 271–273)

- Hermann von Querfurt. Ostatni raz w znanych źródłach jako komtur domowy w Dzierzgoniu występuje 29 września 1337 r., a nie – jak zapisał autor – 15 września tego roku³⁷.
- Johannes Kūchmeister. Po raz pierwszy pojawia się jako komtur domowy, zdaje się, dopiero 4 kwietnia 1338 r., a nie 30 marca, jak zostało zapisane w wykazie³⁸.
- Konrad von Hatzenstein. Poza przywołanym przez autora dokumentem z 15 czerwca 1347 r. jako wicekomtur pojawia się jeszcze 6 lipca tego roku³⁹.

Pferdemarschall von Christburg [marszałek koński w komturstwie dzierzgońskim] (s. 276–277)

- Albrecht von Herbisleibe. Jako marszałek koński w zestawieniu widnieje jedynie z datą 24/25 lutego 1320 r., tymczasem z urzędem tym był on notowany jeszcze 25 marca tego roku⁴⁰.

³⁶ Zob. Pr. Urk., Bd. 3, nr 669. Poprawnie ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 258, 398.

³⁷ Zob. Pr. Urk., Bd. 3, nr 129. Na 15 września datowany jest sąsiadujący w kodeksie dyplomatycznym dokument, w którym jednak Hermann nie występuje. Poprawne informacje na temat tej osoby podaje ostatnio także N. Delestowicz, op. cit., s. 220, 399.

³⁸ Zob. Pr. Urk., Bd. 3, nr 156. Również w tym przypadku dokument datowany na 30 marca sąsiaduje z tym zawierającym właściwe informacje i stąd być może wziął się ów błąd. Poprawne informacje podaje ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 178, 399.

³⁹ Zob. Pr. Urk., Bd. 4, nr 228. Poprawnie ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 265, 399. Zauważmy też, że Heckmann znał ten dokument i wykorzystał go w innym miejscu; zob. s. 220, przypis 1345.

⁴⁰ Pr. Urk., Bd. 2, nr 276.

Schäffer von Christburg [szafarz dzierzgoński] (s. 277)

- Symon. Urzędnik został pominięty przez Heckmanna, tymczasem jako szafarz dzierzgoński był wzmiankowany 23 czerwca 1347 r.⁴¹

Pfleger von Stalle [prokurator w Stalewie] (s. 284)

- Burkart. Zgodnie z informacją podaną w spisie sprawował urząd prokuratora w Stalewie przed 29 września 1337 r. Informację tę na podstawie zachowanych źródeł możemy jednak uściślić, gdyż ów urzędnik był już wzmiankowany w tej roli z pewnością 13 lipca 1335 r.⁴²

Karwansherr von Danzig [zarządca wozowni w Gdańsku] (s. 289)

- Johannes. Jako zarządca wozowni nie wystąpił w źródłach, wbrew temu, co zapisał Heckmann, jedynie 19 grudnia 1349 r., ale był już notowany z tym urzędem 9 sierpnia tego roku⁴³.

Kellermeister von Danzig [mistrz piwniczny w Gdańsku] (s. 289–290)

- Bozel. W wykazie błędnie zapisano, że mistrz piwniczny Bozel wystąpił w źródłach 5 kwietnia 1353 r. Faktycznie urzędnik ten notowany w źródłach jako Bosil (Rosil) był wzmiankowany jako piwniczny 5 lutego tego roku⁴⁴.

Komtur von Elbing [komtur elbląski] (s. 298–299)

- Kuno von Hattstein. Jako komtur w Elblągu pojawił się po raz pierwszy 22 września 1284 r.⁴⁵, a nie 24 września tego roku, jak czytamy w recenzowanej pracy.

⁴¹ Ibidem, Bd. 4, nr 217. Zauważył to ostatnio także N. Delestowicz, op. cit., s. 382, 399.

⁴² Pr. Urk., Bd. 3, nr 7. Dokument ten autor wykorzystuje w innym miejscu; zob. s. 420, przyp. 4966.

⁴³ Zob. Pr. Urk., Bd. 4, nr 437. Autor wykorzystał natomiast ten dokument w innym miejscu; zob. s. 287, przyp. 2582. O Johannie poprawnie ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 375, 408.

⁴⁴ Zob. Pr. Urk., Bd. 5, nr 121; *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Warszawa–Poznań–Toruń 1985, nr 49.

⁴⁵ Zob. CDW, Bd. 1, nr 68.

- Hermann von Oppen. Heckmann widzi go na urzędzie w latach 1327–1331, czyli wówczas, gdy ten był jednocześnie wielkim szpitalnikiem. Komturem elbląskim Hermann von Oppen był jednak przynajmniej od 8 listopada 1320 r.⁴⁶, co zauważył już choćby Jähnig, na którego zestawienie autor zresztą się powołuje⁴⁷.
- Alexander von Körner. Niedokładne wykorzystanie badań Jähniga przyczyniło się także do przynajmniej jeszcze jednego błędu. Alexander von Körner komturem elbląskim był bowiem dowodnie do 16 października 1348 r.⁴⁸, a nie – jak zapisał autor – do 26 lutego 1347 r.

Kumpan des Komturs von Elbing [kompan komtura elbląskiego] (s. 299)

- Heinrich von Stauffen. W spisie obejmującym kompanów komturów elbląskich powinien znaleźć się z pewnością Heinrich von Stauffen (de Stouf), kompan komtura Hermanna von Oppen, występujący w źródłach dowodnie od 6 sierpnia 1321 r.⁴⁹ Raczej niesłusznie widnieje on jedynie na s. 216 w wykazie kompanów wielkich szpitalników. Przed 14 lutego 1327 r. Hermann von Oppen był poświadczany tylko jako komtur elbląski, Heinrich był tym samym wówczas jedynie kompanem komtura elbląskiego.
- Beringer von Mellingen, Heinrich von Schwerstedt. W omawianym wykazie uwzględnieni powinni być także Beringer von Mellingen i Heinrich von Schwerstedt, którzy 8 i 22 listopada 1320 r. zostali zapisani jako kompani komtura elbląskiego⁵⁰. Zauważmy, że obaj zostali włączeni przez autora do spisu kompanów wielkich szpitalników, ale tylko w okresie do 28 sierpnia 1320 r., gdy faktycznie pojawiali się w otoczeniu wielkiego szpitalnika Heinricha von Isenburg (s. 216).
- Erkenbrecht von Voitsberg. Zarówno w wykazie kompanów komturów elbląskich, jak i w spisie obejmującym kompanów wielkich szpitalników

⁴⁶ Zob. *ibidem*, nr 204.

⁴⁷ B. Jähnig, *op. cit.*, s. 315. Ostatnio poprawnie także N. Delestowicz, *op. cit.*, s. 403.

⁴⁸ B. Jähnig, *op. cit.*, s. 315. Poprawnie czas urzędowania podaje także N. Delestowicz, *op. cit.*, s. 403.

⁴⁹ Zob. *Pr. Urk.*, Bd. 2, nr 358; por. N. Delestowicz, *op. cit.*, s. 404.

⁵⁰ Zob. *CDW*, Bd. 1, nr 204, 206.

zabrakło Erkenbrechta von Voitsberg, znanego z dokumentów wystawionych 17 sierpnia 1346 r.⁵¹ oraz 22 lutego i 8 marca 1347 r.⁵² W wykazie kompanów wielkich szpitalników został on przez Heckmanna zapisany z tą funkcją dopiero od 1348 r. (s. 216), co również wymaga pewnego komentarza, gdyż np. 14 i 16 października 1348 r. był on kompanem jedynie komtura elbląskiego Alexandra von Körner, który w tym okresie wielkim szpitalnikiem już jednak nie był⁵³. Podobnie rzecz się ma z jego wystąpieniem m.in. w końcu maja 1349 r. i 2 lipca 1353 r. w roli kompana, w otoczeniu kolejnego komtura elbląskiego, Ortlufa von Trier, niebędącego jeszcze wówczas wielkim szpitalnikiem⁵⁴.

Vizekomtur/Hauskomtur von Elbing [wicekomtur/komtur domowy elbląski] (s. 299–301)

- Hermann Sachse. W wykazie zabrakło informacji, że Hermann Sachse (Saxo) komturem domowym elbląskim był jeszcze 28 sierpnia 1320 r.⁵⁵ Heckmann, jak wynika ze spisu, jego karierę na tym urzędzie kończy już 25 sierpnia tego roku.
- Konrad von Wahren. Według zapisu w analizowanym wykazie komturem domowym miał być w latach 1320–1321. Znany jest jednak dokument z 22 listopada 1323 r., w którym jako komtur domowy w Elblągu wzmiankowany był Conradus de Warin, z pewnością tożsamy z wyżej wymienionym⁵⁶. Informacji tej nie znajdziemy jednak w analizowanym spisie.
- Tilemann von Benzigerode. Jako komtur domowy ostatni raz był wzmiankowany nie 20, lecz 21 grudnia 1339 r.⁵⁷

⁵¹ Zob. Pr. Urk., Bd. 4, nr 57; por. N. Delestowicz, op. cit., s. 152.

⁵² Zob. CDW, Bd. 2, nr 86, 88. Drugi z tych dokumentów był znany Heckmannowi; zob. s. 308, przyp. 2974.

⁵³ Zob. CDW, Bd. 2, nr 117–118.

⁵⁴ Zob. ibidem, nr 129; Pr. Urk., Bd. 5, nr 173.

⁵⁵ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 294; por. N. Delestowicz, op. cit., s. 220, który utożsamia tego brata zakonnego z Hermannem von Oppen.

⁵⁶ Zob. CDW, Bd. 1, nr 217.

⁵⁷ Zob. Pr. Urk., Bd. 3, nr 284. Ostatnio poprawnie N. Delestowicz, op. cit., s. 404.

- Heinrich von Rennenberg. Autor błędnie zapisał, że 14 kwietnia 1360 r. został poświadczony po raz pierwszy jako komtur domowy. Faktycznie wystąpił w rzeczonym dyplomie jako kompan wielkiego szpitalnika⁵⁸.
- Walther Hundeleyn. W wykazie obejmującym elbląskich komturów domowych/wicekomturów Walther Hundeleyn został przez Heckmanna zapisany jedynie z datą 1 listopada 1382 r., tymczasem był on wzmiankowany z tym urzędem z pewnością jeszcze przynajmniej 13 marca i 23 kwietnia 1384 r.⁵⁹
- Walther von Tiralt. Możemy także uściślić okres obecności na tym urzędzie Walthera von Tiralt, którego autor notuje jako komtura domowego do 17 marca 1387 r., podczas gdy ten wystąpił jeszcze na pewno przynajmniej 19 marca⁶⁰ i 12 lipca tego roku⁶¹.

Karwansherr von Elbing [zarządca wozowni w Elblągu] (s. 303)

- Vincencius. W wykazie elbląskich zarządców wozowni czytamy, że Vincencius miał być wzmiankowany z tym urzędem 21 maja 1300 r. Nie znajdziemy tam jednak informacji, że w tej roli był on notowany jeszcze w połowie czerwca 1301 r.⁶²

Küchenmeister von Elbing [mistrz kuchenny w Elblągu] (s. 304)

- Johannes. W spisie mistrzów kuchennych zabrakło urzędnika o imieniu Johannes, który był notowany w tej roli dowodnie od 12 marca 1299 r. do 26 lipca 1304 r.⁶³

⁵⁸ Zob. CDW, Bd. 2, nr 301.

⁵⁹ Zob. ibidem, Bd. 3, nr 168, 170.

⁶⁰ Zob. ibidem, nr 209. Dokument ten Heckmann wykorzystał w innych miejscach; zob. s. 216, przyp. 1288; s. 311, przyp. 3044.

⁶¹ Zob. CDW, Bd. 3, nr 215. Także ten dokument został przez autora wykorzystany w innych miejscach; zob. s. 216, przyp. 1289; s. 307, przyp. 2953; s. 308, przyp. 2976; s. 309, przyp. 2998; s. 311, przyp. 3045.

⁶² Zob. Pr. Urk., Bd. 1/2, nr 763.

⁶³ Zauważył to już M. Dorna, op. cit., s. 410, z którego pracy Heckmann obficie korzysta w swoim opracowaniu.

Mühlmeister von Elbing [mistrz młynarski w Elblągu] (s. 305)

- Friedrich. Nie znalazł się w spisie mistrzów młynarskich, choć z urzędem tym jest poświadczony na dokumencie z 16 października 1348 r.⁶⁴
- Wernher. Nie został uwzględniony przez autora książki, choć był notowany w roli mistrza młynarskiego 1 czerwca 1357 r.⁶⁵

Unterspittler von Elbing [szpitalnik w Elblągu] (s. 306–307)

- Gottfried. Nie jest zgodne z prawdą, że Gottfried jako szpitalnik w Elblągu (*provisor hospitalis in Elbingo*) był notowany od 18 października do 25 grudnia 1316 r. Heckmann zaufał w tym przypadku bezkrytycznie Maciejowi Dornie, który popełnił jednak błąd⁶⁶. Regest dokumentu, na który powołał się Dorna, a za nim powtórzył Heckmann, jest błędnie datowany na 25 grudnia 1316 r.⁶⁷ Poprawna data to 25 grudnia 1315 r. i z taką interesujący nas dokument został wydany w drugim tomie „Preussisches Urkundenbuch”⁶⁸. Mając tę wiedzę, powinniśmy zapisać Gottfrieda w wykazie szpitalników między 25 grudnia 1315 r. a 18 października 1316 r.
- Friedrich. W analizowanym wykazie nie odnotowano poza tym Friedricha (chyba że należy utożsamiać go z Friedrichem von Gemersleben), który jako „subhospitelarius (subhospitalarius)” występuje chociażby w dokumentach z 14 czerwca 1335 r.⁶⁹, 25 kwietnia 1336 r.⁷⁰, 29 czerwca 1337 r.⁷¹, a także 6 czerwca i 16 września 1344 r.⁷²

⁶⁴ Zob. CDW, Bd. 2, nr 118. Poprawnie N. Delestowicz, op. cit., s. 405.

⁶⁵ Zob. CDW, Bd. 2, nr 252. Heckmann pomija tego urzędnika, mimo że zna i wykorzystuje ten dokument w kilku innych miejscach; zob. s. 216, przyp. 1285; s. 300, przyp. 2816; s. 308, przyp. 2975; s. 311, przyp. 3039; s. 315, przyp. 3112.

⁶⁶ Por. M. Dorna, op. cit., s. 408.

⁶⁷ Por. CDW, Bd. 1, s. 102–103, regest nr 282.

⁶⁸ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 141. Heckmann w jednym przypadku wykorzystał poprawnie ten dokument; zob. spis kompanów wielkich szpitalników na s. 216 (Konrad von Wahren).

⁶⁹ Zob. Pr. Urk., Bd. 3, nr 4.

⁷⁰ Ibidem, nr 55.

⁷¹ Ibidem, nr 116.

⁷² Zob. ibidem, nr 653, 669; por. także: N. Delestowicz, op. cit., s. 365.

- Johannes Brabant. W omawianym spisie został zapisany jedynie z datą 25 maja 1359 r., tymczasem jako szpitalnik elbląski wystąpił w dokumentach wystawianych już 17 sierpnia 1346 r. oraz 14 i 16 października 1348 r.⁷³
- Ulrich von Wehelingen. Jako szpitalnik elbląski nie pojawia się w źródłach, wbrew temu, co zapisał Heckmann, dopiero 23 czerwca 1379 r., lecz jest wzmiankowany z tym urzędem już 4 czerwca 1376 r.⁷⁴ Autor recenzowanej pracy błędnie określił zresztą także jego ostatnie wystąpienie, ustalając je na 1 listopada 1382 r., podczas gdy znany jest dokument, w którym jako szpitalnik poświadczany jest on nadal 17 marca 1386 r.⁷⁵

Waldmeister von Elbing [mistrz leśny w Elblągu] (s. 307–308)

- Heinrich. W wykazie elbląskich mistrzów leśnych brakuje Heinricha, który był z pewnością wzmiankowany 26 lipca 1304 r.⁷⁶
- Konrad Kesselhut. Uwzględniając uwagi do datacji dokumentu, które omawiam przy szpitalniku elbląskim Gottfriedzie, zauważmy także, że mistrz leśny Konrad Kesselhut nie był z tym urzędem poświadczany do 25 grudnia 1316 r., a za ostatni dokument, w którym wystąpił z tą funkcją, musimy uznać ten datowany na 18 października 1316 r.⁷⁷

Pfleger, später Komtur oder Vogt von Preußisch Holland [prokurator, później komtur lub wójt w Pasłęku] (s. 309–311)

- Heinrich. W wykazie obejmującym prokuratorów, komturów i wójtów w Pasłęku jako pierwszy z dostojników zakonnych zanotowany został

⁷³ Zob. Pr. Urk., Bd. 4, nr 57; CDW, Bd. 2, nr 117–118. Autor wykorzystuje te dokumenty w innym miejscu; zob. s. 308, przyp. 2974 i 2986. Poprawnie okres jego urzędowania zapisał ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 375.

⁷⁴ Zob. CDW, Bd. 3, nr 13.

⁷⁵ Zob. ibidem, nr 194. Dokument ten został wykorzystany w innym miejscu; zob. s. 302, przyp. 2862; s. 308, przyp. 2976.

⁷⁶ Zob. Pr. Urk., Bd. 1/2, nr 823. Wymienia go w swojej pracy M. Dorna, op. cit., s. 409, jednak notuje go z błędną datą 26 czerwca 1304 r.

⁷⁷ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 165. Tę informację poprawnie podaje N. Delestowicz, op. cit., s. 404.

Heinrich, przy którym zapisano jedynie datę roczną sprawowania urzędu, czyli 1323 r. Autor nie odwołał się w tym przypadku bezpośrednio do źródeł, lecz do literatury przedmiotu, tymczasem znany jest dokument komtura elbląskiego z 22 listopada 1323 r., w którym wspomniany Heinrich jako „prouisor von Holland” pojawił się na liście świadków⁷⁸.

Hauskomtur von Preußisch Holland [komtur domowy w Pasłęku] (s. 311–312)

- Thomas von Merheim. Jako pasłęcki komtur domowy był notowany już 11 lutego 1398 r.⁷⁹, tymczasem Heckmann zapisał go w tej roli dopiero od 29 lipca tego roku.

Vogt und Pfleger auch Komtur von Mohrunen [wójt w Morągu] (s. 314–315)

- Alf. Z zapisu zamieszczonego w pracy wynika, że Alf jako wójt w Morągu był notowany jedynie między lipcem a listopadem 1350 r., tymczasem w źródłach był on poświadczany przynajmniej jeszcze 10 listopada 1352 r.⁸⁰

Karwansherr von Gollub [zarządca wozowni w Golubiu] (s. 321)

- Albertus. W recenzowanej książce błędnie zapisano, że Albert jako zarządca wozowni wystąpił w dokumencie datowanym na 22 listopada 1311 r.⁸¹ Faktycznie znajdujemy go na liście świadków dyplomu z 6 grudnia tego roku⁸².

⁷⁸ Zob. CDW, Bd. 1, nr 217.

⁷⁹ Zob. ibidem, Bd. 3, nr 329. Dokument ten był znany autorowi i w kilku miejscach został przez niego przywołany; zob. m.in. s. 307, przyp. 2955.

⁸⁰ Zob. Pr. Urk., Bd. 5, nr 95. Poprawnie ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 419.

⁸¹ W dokumencie datowanym na ten dzień, na który powołuje się autor, wspomniany urzędnik nie występuje; por. Pr. Urk., Bd. 2, nr 48.

⁸² Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 49. Poprawnie ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 361, 363, 411. Dodajmy, że Heckmann zna ten dokument i wykorzystuje go w innym miejscu; zob. s. 321, przyp. 3231.

Viehmeister von Gollub [zarządca bydła w Golubiu] (s. 321)

- Christianus Gobble. Z takim samym błędem jak powyżej spotykamy się w spisie zarządców bydła, gdyż także Christianus Gobble nie wystąpił w dokumencie datowanym na 22 listopada 1311 r.⁸³, został natomiast zapisany na liście świadków dyplomu z 6 grudnia tego roku⁸⁴.

Vogt von Samland [wójt sambijski] (s. 328–329)

- Kuno von Hattstein. Jako wójt sambijski był poświędzany już 6 kwietnia 1354 r.⁸⁵ W omawianym zestawieniu jego pierwsze dowodne wystąpienie z tym urzędem zostało określone zaś na 7 kwietnia tego roku.

Vizekomtur/Hauskomtur von Königsberg [wicekomtur/komtur domowy królewiecki] (s. 330–334)

- Neso. W spisie komturów domowych w Królewcu niewątpliwie błędnie pod 1310 r. zapisany został Neso. Dokument, który przywołuje Heckmann⁸⁶, wystawił wielki marszałek Heinrich von Plötzkau, a ten z rzezonym urzędem występuje dopiero od 1313 r., w 1310 r. zaś nadal jest wielkim komturem. Dodajmy też, że wspomniany dokument, rzekomo z 1310 r., nie jest znany z oryginału, a na jego wadliwą datację zwracano już uwagę w literaturze przedmiotu⁸⁷.

Waldmeister von Königsberg zu Tapiau [mistrz leśny w Tapiawie] (s. 345)

- Heinrich. Jako mistrz leśny błędnie widnieje pod 1310 r. Przywoływany przez autora dokument jest z pewnością niewłaściwie datowany, na co

⁸³ Zob. przyp. 80.

⁸⁴ Zob. przyp. 81.

⁸⁵ Pr. Urk., Bd. 5, nr 237. Poprawnie ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 444.

⁸⁶ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 25.

⁸⁷ W ostatnim czasie choćby M. Dorna, op. cit., s. 224, przyp. 11. Wcześniej Andrzej Karol Regliński zaproponował np., że dokument ten należy datować między 1315 a 1320 r. Dodatkowo uznał, że wicekomtur Neso jest pewnie tożsamy ze znanym z 1315 r. wicekomturem o imieniu Rise; zob. A. K. Regliński, *Zmiany wielkich dostojników krzyżackich w latach 1309–1315*, w: *Ludzie, władza, posiadłości*, red. J. Powierski, B. Śliwiński, Gdańsk 1994, s. 197–198.

zwracam uwagę wyżej, przy spisie królewieckich komturów domowych.

Hauskomtur von Leunenburg [komtur domowy w Sątocznie] (s. 359)

- Nikolaus von Böhmen. Jako komtur domowy w Sątocznie występuje jeszcze przynajmniej 23 kwietnia 1346 r.⁸⁸, tymczasem w spisie opracowanym przez Heckmanna widnieje tylko z datą 12 marca tego roku.

Komtur von Mewe [komtur gniewski] (s. 404–406)

- Johann von Falkenstein. Jako komtur w Gniewie był według autora źródłowo poświadczany najpierw od 5 czerwca 1347 r. do 3 listopada 1351 r., a następnie od 1 listopada 1352 r. do 25 maja 1359 r. Tymczasem znany jest dokument, w którym Johann jako komtur gniewski pojawił się także 24 grudnia 1351 r.⁸⁹
- Ludwig von Benefeld. W analizowanym spisie został zanotowany jako komtur w Gniewie w okresie od 16 czerwca 1382 r. do 13 stycznia 1386 r. Nie został w tym przypadku niestety uwzględniony dokument Ludwiga, w którym ten jako tamtejszy komtur wystąpił już 26 lipca 1374 r.⁹⁰

Kumpan des Komturs von Mewe [kompan komtura gniewskiego] (s. 406)

- Burke. Wspomniany wyżej dyplom datowany na 26 lipca 1374 r. przynosi poza tym informacje o kilku innych pominiętych przez Heckmanna członkach konwentu w Gniewie. Wśród nich pojawia się m.in. kompan komtura Burke⁹¹.

⁸⁸ Zob. Pr. Urk., Bd. 4, nr 20–21. Zauważył to ostatnio także N. Delestowicz, op. cit., s. 428.

⁸⁹ K. Bruski, W. Długokęcki, *Dwa dokumenty komturów gniewskich z lat 1351 i 1373*, „Studia Bałtyckie” 1996, t. 1, s. 317–318. O dokumencie tym wspominał jeszcze choćby Błażej Śliwiński, *O tzw. chorągwi gniewskiej w bitwie pod Grunwaldem*, w: *Krzyżowcy, kronikarze, dyplomaci*, red. B. Śliwiński, Gdańsk–Koszalin 1997, s. 286.

⁹⁰ K. Bruski, W. Długokęcki, op. cit., s. 319. O dokumencie tym jeszcze choćby B. Śliwiński, op. cit., s. 286.

⁹¹ K. Bruski, W. Długokęcki, op. cit., s. 319.

Vizekomtur/Hauskomtur von Mewe [wicekomtur/komtur domowy gniewski] (s. 406–407)

- Johannes Lichte. Jako komtur domowy w Gniewie był wzmiankowany 26 lipca 1374 r.⁹² Jego nazwisko nie zostało odnotowane w wykazie znajdującym się w recenzowanej książce.

Karwansherr von Mewe [zarządca wozowni w Gniewie] (s. 407)

- Rudeger. Jako zarządca wozowni w Gniewie został poświadczony 26 lipca 1374 r.⁹³ Również jego nazwisko nie pojawia się w wykazie opracowanym przez Heckmanna.

Viehmeister von Mewe [zarządca bydła w Gniewie]

- Niclas. W recenzowanej książce nie został odnotowany żaden zarządca bydła z konwentu gniewskiego, tymczasem znany jest przynajmniej jeden, o imieniu Niclas, który pojawia się w testacji przywoływanego wyżej dokumentu z dnia 26 lipca 1374 r.⁹⁴

Pfleger/Vogt von Gilgenburg [prokurator/wójt w Dąbrównie] (s. 420–421)

- Günther Snoze. W wykazie prokuratorów/wójtów w Dąbrównie autor zapisał go z tym urzędem jedynie pod datą 4 kwietnia 1338 r., nie zauważając, że był on już wzmiankowany w tej roli 31 grudnia 1335 r.⁹⁵ oraz że notowany był nadal 12 lipca 1338 r.⁹⁶

Pfleger von Soldau [prokurator w Działdowie] (s. 423)

- Scherge. Wbrew temu, co zostało zapisane w omawianym spisie, Scherge jako prokurator (*Pfleger*) w Działdowie nie pojawia się 24 lipca 1348 r., ale 29 lipca tego roku⁹⁷.

⁹² Ibidem.

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Zob. Pr. Urk., Bd. 3, nr 36.

⁹⁶ Ibidem, nr 178–181. Obie informacje poprawnie podaje ostatnio N. Delestowicz, op. cit., s. 173, 398.

⁹⁷ Zob. Pr. Urk., Bd. 4, nr 349. Heckmann rzeczywiście odsyła do dokumentu dato-

Vizekomtur/Hauskomtur von Schlochau [wicekomtur/komtur domowy człuchowski] (s. 453–454)

- Otto. Jako komtur domowy w Człuchowie został zapisany w analizowanym wykazie w okresie od 17 marca 1350 r. do 12 czerwca 1362 r. Dane te należy jednak uzupełnić, gdyż wspomniany urzędnik był jeszcze notowany na pewno 17 czerwca 1362 r.⁹⁸ i 21 marca 1363 r.⁹⁹

Kellermeister von Schlochau [mistrz piwniczny w Człuchowie] (s. 455–456)

- Berthold. Według Heckmanna jako mistrz piwniczny w Człuchowie miał być poświadczany do 11 stycznia 1350 r., tymczasem został jeszcze odnotowany z tą funkcją na pewno 5 kwietnia 1352 r. i 13 lipca 1355 r.¹⁰⁰
- Cramme. Wbrew zapisowi w wykazie nie pojawił się w źródłach po raz ostatni 22 kwietnia 1352 r., ale wystąpił jeszcze przynajmniej 29 sierpnia tego roku¹⁰¹.

Komtur von Thorn [komtur toruński] (s. 470–473)

- Konrad Sack. W zestawieniu prezentującym komturów toruńskich zapisano, że ostatni raz z urzędem tym wystąpił 28 marca 1302 r. Faktycznie zaś znany jest dokument, w którym jako komtur w Toruniu został poświadczony jeszcze 30 marca tego roku¹⁰².

wanego na 24 lipca, ale w źródle tym rzeczony urzędnik nie występuje; por. *ibidem*, nr 348. Poprawne informacje na jego temat podaje ostatnio N. Delestowicz, *op. cit.*, s. 297, 398.

⁹⁸ Pr. Urk., Bd. 6, nr 34. Również ten dokument autor znał i wykorzystał poprawnie w innych miejscach; zob. s. 455, przyp. 5623; s. 457, przyp. 5655; s. 458, przyp. 5673.

⁹⁹ Zob. Pr. Urk., Bd. 6, nr 137; por. N. Delestowicz, *op. cit.*, s. 283, 396.

¹⁰⁰ Pr. Urk., Bd. 5, nr 33, 335. Dopiero pod drugą z tych dat Heckmann ponownie notuje Bertholda w wykazie.

¹⁰¹ *ibidem*, nr 81. Podobnie ostatnio także N. Delestowicz, *op. cit.*, s. 396.

¹⁰² Zob. CDW, Bd. 1, nr 123.

Vogt des Bischofs von Ermland [wójt biskupa warmińskiego] (s. 485–487)

- Bruland. Nie jest zgodne z prawdą, że po raz pierwszy w roli wójta biskupa warmińskiego wystąpił 29 czerwca 1280 r. Dokument, na który powołuje się Heckmann, będący przywilejem lokacyjnym miasta Braniewa, został błędnie datowany przez wydawców tego dyplomu, choć wcale nie na dzień 29 czerwca – jak napisał autor – ale 29 marca 1280 r.¹⁰³ Poprawna data to jednak 1 kwietnia 1284 r. i dopiero ten dzień możemy bezpiecznie uznać za pierwsze wystąpienie w źródłach wspomnianego wójta Brulanda.
- Otto von Russen. Jako wójt biskupi pojawia się po raz ostatni 26 marca 1313 r.¹⁰⁴, a nie 12 marca, jak czytamy w recenzowanej pracy.
- Alexander von Lichtenau. Wbrew temu, co pisze autor, jako wójt nie pojawia się pierwszy raz w źródłach 11 listopada 1315 r., ale już 24 czerwca tego roku¹⁰⁵.
- Tilo Lubecke. Autor postanowił dołączyć go do wykazu wójtów biskupich, choć ten w źródłach występował jako wójt na zamku biskupim w Braniewie. Zwróćmy też uwagę, że Marc Jarzebowski, którego książki o rezydencjach biskupów pruskich, a przede wszystkim dołączonego do niej wykazu urzędników z otoczenia episkopatu pruskiego Heckmann nie wykorzystuje w swojej pracy, nie zamieszcza Tilona w spisie wójtów biskupich, ale osobno w wykazie obejmującym innych wójtów braniewskich i tamtejszych burgrabów (*Burggrafen*)¹⁰⁶.
- Bruno von Luter. Według autora omawianej pracy jako wójt biskupi po raz pierwszy miał pojawić się w źródłach 23 września 1343 r. Zdaje się jednak, że uprawnione jest przesunięcie jego pierwszego wystąpienia z tym urzędem, podobnie jak czyni to Jarzebowski¹⁰⁷, już na 22 marca

¹⁰³ Ibidem, nr 56.

¹⁰⁴ Zob. ibidem, nr 168.

¹⁰⁵ Zob. ibidem, nr 174.

¹⁰⁶ M. Jarzebowski, *Die Residenzen der preussischen Bischöfe bis 1525*, Toruń 2007, s. 467.

¹⁰⁷ Por. ibidem, s. 465. Ostatnio podobnie również N. Delestowicz, op. cit., s. 445.

1343 r. Wówczas to został on określony jako „aduocatus Pogzanie”¹⁰⁸, a zarówno ze źródeł, jak i z literatury przedmiotu wiemy, że tak tytułowali się niekiedy wójtowie biskupstwa warmińskiego¹⁰⁹. Dodajmy jeszcze, że Heckmann błędnie określił także czas ostatniego wystąpienia Brunona, gdyż ten w roli wójta ostatni raz pojawił się nie 5 czerwca 1346 r., ale 12 grudnia tego roku¹¹⁰.

- Nikolaus von Lusieyn. W 1405 r. poza poświadczonym 26 czerwca wójtem Kasparem von Baysen występuje w źródłach jeszcze jeden wójt biskupi, mianowicie wspomniany 11 grudnia tego roku Nikolaus von Lusieyn¹¹¹. Nie znajdujemy go w wykazie sporządzonym przez Heckmanna, natomiast zwrócił już na niego uwagę Jarzebowski¹¹².
- Eberhard von Wesenthou. Zarówno Heckmann, jak i Jarzebowski notują go jako wójta jedynie z datą 12 marca 1435 r. Jego obecność na tym urzędzie możemy jednak wydłużyć, jak się zdaje, przynajmniej do 31 grudnia 1435 r.¹¹³
- Hans Roder. Przez autora recenzowanej pracy został zapisany tylko z datą 25 maja 1475 r., faktycznie zaś był jeszcze poświadczany w listopadzie 1478 r., gdy przebywał na zamku w Jezioranach¹¹⁴, a także, jak raczej słusznie zapisał Jarzebowski, 11 grudnia 1478 r.¹¹⁵
- Bertolt von Aldenkirchen. Heckmann w roli wójta widzi go jedynie 2/3 grudnia 1493 r., tymczasem, jak zapisał w swoim zestawieniu Jarzebowski, przywołując jako dowód źródło z zasobu Archiwum Archidie-

¹⁰⁸ Zob. CDW, Bd. 2, nr 23.

¹⁰⁹ Pisał o tym przed laty choćby Henryk Łowmiański, *Studja nad początkami społeczeństwa i państwa litewskiego*, t. 2, Wilno 1932, s. 14–15. Ostatnio zwrócił na ten fakt uwagę Robert Klimek, *Miejsca kultu Prusów na Warmii biskupiej*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej: KMW) 2015, nr 3, s. 366, przyp. 12.

¹¹⁰ Zob. CDW, Bd. 2, nr 79. Podobnie M. Jarzebowski, op. cit., s. 465; N. Delestowicz, op. cit., s. 445.

¹¹¹ Zob. CDW, Bd. 3, nr 417.

¹¹² M. Jarzebowski, op. cit., s. 466.

¹¹³ Zob. CDW, Bd. 4, nr 608 (informacja pod dokumentem).

¹¹⁴ Zob. I. Janosz-Biskupowa, *Rozwój przestrzenny miasta Jeziorany*, KMW 1965, nr 1, s. 7.

¹¹⁵ M. Jarzebowski, op. cit., s. 467.

cezji Warmińskiej w Olsztynie, ten miał być wzmiankowany jeszcze 28 czerwca 1498 r.¹¹⁶

- Heinrich de Lucie. Jarzebowski dzięki kwerendzie przeprowadzonej w Olsztynie wyłuskał ze źródeł jeszcze jednego wójta, również nieobecnego w omawianym spisie, mianowicie Heinricha de Lucie, poświadczony w tej roli 30 kwietnia 1510 r.¹¹⁷

Kumpan des Bischofsvogts von Ermland [kompan wójta biskupa warmińskiego] (s. 487)

- Gerhardus Rude. Nie został uwzględniony w wykazie, mimo że jako kompan wójta Konrada von Altenberg pojawił się 25 maja 1310 r.¹¹⁸ W otoczeniu tego wójta widzimy go także 4 marca 1311 r.¹¹⁹ i mimo że w tym przypadku przy jego imieniu nie zanotowano, że był kompanem, możemy chyba zaryzykować tezę, że był nim również wówczas.
- Johannes de Rynkenburg. Jako kompan wójta Friedricha von Liebenzell wystąpił z pewnością 26 grudnia 1329 r.¹²⁰ Również on został jednak pominięty w omawianym wykazie.
- Johannes. Autor uwzględnił go w wykazie jedynie z datą 1 marca 1345 r., tymczasem w roli kompana wójta Brunona von Luter widzimy go przynajmniej jeszcze 20 marca i 5 czerwca 1346 r.¹²¹

Schäffer zu Heilsberg [szafarz biskupa warmińskiego w Lidzbarku] (s. 487–488)

- Heinrich von Neisse i Konrad. Wiele istotnych pominięć zawiera także wykaz obejmujący szafarzy biskupów warmińskich. Nie zostali uwzględnieni w nim chociażby pojawiający się w 1325 r. Heinrich von

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Ibidem.

¹¹⁸ CDW, Bd. 1, nr 153.

¹¹⁹ Ibidem, nr 158.

¹²⁰ Ibidem, nr 245.

¹²¹ Pr. Urk., Bd. 4, nr 13, 34; CDW, Bd. 2, nr 58. Podobnie ostatnio także N. Delestowicz, op. cit., s. 445.

- Neisse i Konrad, których do grona szafarzy zaliczył, zdaje się słusznie, Jarzebowski¹²².
- Arnold Lange. 5 lipca 1386 r. jako szafarz (*dispensator*) został odnotowany następny z pominiętych w wykazie urzędników, Arnold Lange, ówczesny kanonik kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście¹²³. W tej roli występował zresztą już prawdopodobnie wcześniej, tj. 3 kwietnia 1381 r.¹²⁴, a także później, dowodnie jeszcze 3 marca 1402 r., gdy w źródłach przy jego nazwisku pojawiało się określenie „procurator”¹²⁵. Tak uważał też Jarzebowski, który w przywoływanej już pracy sporządził listę szafarzy i w tych latach widział na tym urzędzie Langego¹²⁶.
 - Maternus Rosenberg. Z całą pewnością jako szafarz 26 marca 1406 r. został odnotowany kolejny z pominiętych przez Heckmanna urzędników, Maternus Rosenberg¹²⁷. W tej roli miał się także pojawić jeszcze przynajmniej 10 lipca 1407 r.¹²⁸
 - Johann von Seeburg. Kolejnym z pominiętych przez autora recenzowanej pracy, ale uwzględnionym przez Jarzebowskiego szafarzem biskupim

¹²² M. Jarzebowski, op. cit., s. 468.

¹²³ CDW, Bd. 3, nr 198; zob. także: ibidem, Bd. 2, nr 440.

¹²⁴ Zob. ibidem, Bd. 3, nr 116.

¹²⁵ Ibidem, nr 368.

¹²⁶ M. Jarzebowski, op. cit., s. 468; zob. też jego uwagi na temat urzędu szafarza, ibidem, s. 228–230. Arnolda Langego w roli szafarza w literaturze zauważyli, choć niezbyt precyzyjnie określili czas sprawowania tego urzędu, też: T. Borawska, *Lange Arnold*, w: *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej* (dalej: SBKW), red. J. Guzowski, Olsztyn 1996, s. 142 (szafarz w 1382 i 1407 r.) oraz A. Birch-Hirschfeld Triller, M. Borzyszkowski, *Lange Arnold*, w: *Słownik biograficzny kapituły kolegiackiej w Dobrym Mieście* (dalej: SBKD), red. J. Guzowski, Olsztyn 1999, s. 22 (szafarz od 8 grudnia 1382 r. do 26 sierpnia 1399 r.).

¹²⁷ Zob. GStA PK, XX. Hauptabteilung (dalej: XX. HA), Ordensbriefarchiv, nr 854. Pisał o tym ostatnio Marek Radoch, *Kontakty wielkich mistrzów krzyżackich z dominium warmińskim w latach 1399–1409 (w świetle księgi podskarbiego malborskiego)*, KMW 2005, nr 1, s. 24; zob. także: T. Borawska, *Rosenberg Maternus*, w: SBKW, s. 206–207.

¹²⁸ CDW, Bd. 3, s. 441 (informacja pod dokumentem nr 432); zob. także: M. Jarzebowski, op. cit., s. 468.

jest Johann von Seeburg¹²⁹, który 29 grudnia 1411 r. został zapisany jako „procurator” biskupa warmińskiego¹³⁰.

- Johannes Vrischczu. Pierwszym szafarzem, który pojawił się w zestawieniu opracowanym przez Heckmanna, jest dopiero Johannes Vrischczu. Autor widzi go w tej roli w okresie od 6 sierpnia 1425 r. do 22 kwietnia 1426 r. Za pierwszą z tych dat rzeczywiście kryje się dokument biskupi, w którym Johannes jednoznacznie został określony jako szafarz ordynariusza warmińskiego („unsir scheffer”)¹³¹. Przy drugiej z dat mówimy już natomiast o dyplomie, w którym Vrischczu został zanotowany jako „administrator curiae nostre”. Nie ma raczej wątpliwości, że i to określenie wskazuje na funkcję szafarza, jednak mając tę wiedzę, powinniśmy wydłużyć czas występowania w źródłach Johanna Vrischczu w roli szafarza przynajmniej do 8 listopada 1429 r., gdy jako świadek wystawienia dokumentu biskupiego w Lidzbarku, został on zanotowany m.in. jako „procurator curie nostre”¹³². Propozycję tę wzmacnia niewątpliwie też fakt, że w międzyczasie, tj. 16 kwietnia 1428 r., jako „unser scheffer” został on zanotowany w niemieckojęzycznym dokumencie wystawionym przez biskupa Franciszka Kuhschmalza¹³³. Zauważmy również, że jako „procurator curie Warmiensis” został określony poza tym już 3 maja 1415 r.¹³⁴ i tym samym zasadne jest, by, tak samo jak Jarzebowski, widzieć go w roli szafarza przynajmniej w okresie od 3 maja 1415 r. do 8 listopada 1429 r.¹³⁵

¹²⁹ M. Jarzebowski, op. cit., s. 468.

¹³⁰ Zob. CDW, Bd. 3, nr 469.

¹³¹ Zob. ibidem, Bd. 4, nr 64.

¹³² Zob. ibidem, nr 295.

¹³³ Ibidem, nr 228.

¹³⁴ Zob. ibidem, Bd. 3, nr 497.

¹³⁵ M. Jarzebowski, op. cit., s. 468. W roli szafarza w literaturze zauważyli go, choć nie zawsze w pełni precyzyjnie określili czas sprawowania urzędu: T. Borawska, *Frischczu Jan*, w: SBKW, s. 65 (informacja, że był prokuratorem i szafarzem biskupim w latach 1415–1430) oraz A. Birch-Hirschfeld Triller, *Frischzuh Jan*, w: SBKD, s. 15 (informacja, że od 3 maja 1415 r. do 16 kwietnia 1428 r. był prokuratorem kurialnym i szafarzem biskupim).

- Michael Linkener. Urzędnik został co prawda uwzględniony przez Heckmanna, jednak trudno zgodzić się z niemieckim badaczem, że w tej roli po raz pierwszy pojawił się w źródłach 11 czerwca 1430 r. Mało tego, w źródle, które przywołuje autor, Linkener nawet nie występuje¹³⁶. Jako „procurator curie nostre” jest poświadczony natomiast w otoczeniu biskupim w Lidzbarku 23 maja 1430 r.¹³⁷ W ten sam sposób został też zapisany m.in. 30 grudnia 1433 r.¹³⁸ i tę datę Heckmann uważa za ostatnie źródłowe wystąpienie Linkenera. Być może jednak warto, podobnie jak zrobił to Jarzebowski¹³⁹, zaufać trudno weryfikowalnemu zestawieniu, które w „Scriptores rerum Warmiensis” zamieścił Carl Peter Woelky, a z którego wynika, że Michael Linkener swój urząd sprawował dowodnie jeszcze 7 maja 1437 r.¹⁴⁰
- Andreas Lumpe. Autor w wykazie szafarzy pomija także Andreeasa Lumpego, który na dworze biskupa Kuhschmalza piastował ten urząd dowodnie w 1442 r.¹⁴¹ oraz 27 maja 1446 r.¹⁴² Być może szafarzem, tak jak chce tego powołujący się na Georga Materna Jarzebowski, był Lumpe aż do 1450 r.¹⁴³

Nie zagłębiając się już dalej w szczegóły, zauważmy tylko, że także dalsza część wykazu szafarzy mogłaby zostać udoskonalona, gdyby krytycznie wykorzystano przynajmniej cytowaną już wielokrotnie pracę Jarzebowskie-

¹³⁶ Por. CDW, Bd. 4, nr 317.

¹³⁷ Zob. ibidem, nr 315.

¹³⁸ Ibidem, nr 621.

¹³⁹ M. Jarzebowski, op. cit., s. 468.

¹⁴⁰ *Ordinancia castris Heylsbergk*, Hrsg. C. P. Woelky, w: *Scriptores rerum Warmiensium oder Quellenschriften zur Geschichte Ermlands* (dalej: SRW), Bd. 1, Hrsg. C. P. Woelky, J. M. Saage, Braunsberg 1866, s. 321, przyp. 14.

¹⁴¹ *Das Rößeler Pfarrbuch. Aufzeichnungen der Kirchenväter an der Pfarrkirche zu Rößel in den Jahren 1442 bis 1614*, Hrsg. G. Matern, A. Birch-Hirschfeld, Braunsberg 1937, s. 9.

¹⁴² GStA PK, XX. HA, Pergament-Urkunden, Schieblade XXV Nr. 48.

¹⁴³ M. Jarzebowski, op. cit., s. 468; zob. także m.in. T. Borawska, *Lumpe Andrzej*, w: SBKW, s. 155 (tu podano informację, że szafarzem [komornikiem] biskupa był od 1442 r.).

go. Ten w przeciwieństwie do Heckmanna notuje bowiem jako szafarzy także:

- Johanna Wartenberga (lata 1460–1465);
- Alberta Rutchera (lata 1473–1477);
- Georga Wehnera (lata 1481–1486);
- Balthasara Stockfischa (1489 r.).

Rozbieżności, które z pewnością w toku dalszych badań warto będzie rozstrzygnąć, dotyczą natomiast czasu pełnienia funkcji przez Jakoba Hartwicha, którego Heckmann widzi w tej roli w latach 1497–1499, natomiast Jarzebowski w latach 1496–1508. Zauważmy też, że autor recenzowanej pracy słusznie jako szafarza notuje pod datą 27 maja 1510 r. Georga Heintza, pominiętego z kolei przez Jarzebowskiego, nie uwzględnia jednak Paula Snopka, którego Jarzebowski włącza do swojego wykazu szafarzy, mimo że ten w 1523 r. wystąpił jako biskupi ekonom¹⁴⁴. Przygotowanie możliwie kompletnej listy szafarzy biskupów warmińskich niewątpliwie wiąże się z przeprowadzeniem dalszych badań. Szkoda, że na takowe zabrakło czasu Heckmannowi.

Warto w tym miejscu zadać też pytanie, dlaczego w omawianej książce nie zdecydowano się na zamieszczenie wykazu szafarzy biskupów chełmińskich¹⁴⁵, oraz czy w sytuacji, gdy w recenzowanej pracy załączony został wykaz zarządców wozowni biskupów sambijskich (s. 502), nie powinien zostać przygotowany także analogiczny spis zarządców wozowni biskupów warmińskich, których również spotykamy w źródłach¹⁴⁶. Inną kwestią pozostaje – jeśli trzymamy się tytułu recenzowanej książki – czy którakolwiek osoba z otoczenia przede wszystkim biskupów warmińskich, a większość z pewnością nie, kwalifikuje się jako dostojnik bądź urzędnik zakonu niemieckiego.

¹⁴⁴ M. Jarzebowski, op. cit., s. 468; por. *Acta sub pontificatu Reverendissimi Domini Mauritii episcopi Warmiensis*, w: SRW, Bd. 2, Hrsg. C. P. Woelky, Braunsberg 1889, s. 470.

¹⁴⁵ Niektórych odnotowuje M. Jarzebowski, op. cit., s. 451.

¹⁴⁶ Trzech sprawujących ten urząd w okresie między 1325 a 1346 r. zestawiał M. Jarzebowski, op. cit., s. 469.

Vogt des Domkapitels von Ermland [wójt kapituły warmińskiej] (s. 488–489)

- Hermann Scriptor/von Lichtenau. Według autora wójtem kapitulnym miał być 14 maja 1297 r. W dokumencie, na który powołuje się niemiecki badacz, Hermann nie występuje jednak w roli wójta¹⁴⁷. Głównym błędem jest nieodnotowanie, że Hermann Scriptor, pierwszy znany ze źródeł wójt kapitulny, w tej roli był wzmiankowany już 23 lipca 1290 r.¹⁴⁸ Podkreślimy, że do uniknięcia tego błędu wystarczyłoby *de facto* tylko uważna lektura znanej Heckmannowi książki Brigitte Poschmann, która imię i czas wystąpienia pierwszego wójta kapituły warmińskiej podała poprawnie¹⁴⁹.
- Dietrich Buch/Venter. Nie jest prawdą, że po raz ostatni jako wójt kapitulny był wzmiankowany 1 czerwca 1311 r. W tej roli był poświadczony niewątpliwie także 2 lipca 1312 r.¹⁵⁰
- Thomas von Sappothen. W omawianym wykazie czytamy, że ostatni raz w tej roli miał pojawić się 21 grudnia 1435 r. Z przywołanego przez Heckmanna źródła wynika jednak, że poprawną datą jest w tym przypadku, zdaje się, 31 grudnia¹⁵¹.
- Georg vom Berge. W spisie wójtów kapitulnych został odnotowany jedynie z datą roczną (1447 r.). Heckmann zaczerpnął tę informację z zestawienia opracowanego przez Poschmann¹⁵². Tymczasem znana jest data dzienna działalności tej osoby, gdyż niewątpliwie 6 października 1447 r. Georg brał udział w objęździe odcinka granicy krzyżacko-warmińskiej między komornictwem olsztyńskim a prokuratorią szczycieńską¹⁵³.

¹⁴⁷ Por. CDW, Bd. 1, nr 102.

¹⁴⁸ Ibidem, nr 86a.

¹⁴⁹ Zob. B. Poschmann, *Bistümer und Deutscher Orden in Preußen 1243–1525. Untersuchung zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte des Ordenslandes*, Münster 1962, s. 122.

¹⁵⁰ CDW, Bd. 1, s. 93, regest nr 263; *Ordinancia castri Heylsbergk...*, s. 320, przyp. 11; por. także: B. Poschmann, op. cit., s. 122 (tam, mimo że podano tylko datę roczną, zauważono, że Dietrich wójtem kapitulnym był jeszcze w 1312 r.).

¹⁵¹ Zob. CDW, Bd. 4, nr 608 (informacja pod dokumentem).

¹⁵² B. Poschmann, op. cit., s. 123.

¹⁵³ Zob. *Ordinancia castri Heylsbergk...*, s. 320, przyp. 11; zob. także: W. Długokęcki, *Południowo-zachodnia granica komornictwa olsztyńskiego w pierwszej połowie XV w.*, w: *Pol-*

Vogt des Bischofs von Kulm [wójt biskupa chełmińskiego] (s. 489–490)

- Hugo von Breslau. W wykazie jako wójt biskupi został zapisany tylko z datą 13 kwietnia 1326 r., tymczasem w tej roli był już notowany 7 czerwca 1325 r.¹⁵⁴
- Gotbold. W analizowanym spisie widnieje jedynie z datą 7 sierpnia 1367 r. Z pewnością był nim jednak nadal 26 sierpnia tego roku. Tak uważał również Jarzebowski¹⁵⁵, choć należy zaznaczyć, że w testacji datowanego na ten dzień dokumentu biskupa Wikbolda imię i nazwisko wójta biskupiego nie zostały w edycji zapisane, a jedynie zastąpione dwiema pauzami¹⁵⁶.
- Stephan de Tylicz. Jako wójt został poświadczony 5 lutego 1374 r.¹⁵⁷ Nie uwzględnił go jednak w swoim spisie autor recenzowanej pracy.

Vogt des Domkapitels von Kulm [wójt kapituły chełmińskiej] (s. 490)

- Hermann Steinweck i Jurge. Znani są z dokumentów z 1405 i 1407 r., które jeszcze w XIX w. zostały opublikowane przez Carla Petera Woelky'ego¹⁵⁸. Heckmann zdaje się tego jednak nie zauważać, skoro odsyła wyłącznie do sygnatur archiwalnych. Dodatkowo drugi z wymienionych wójtów, Jurge, wbrew temu, co pisze autor, nie jest wcale poświadczany 7 stycznia 1407 r., lecz 12 stycznia tego roku¹⁵⁹.
- Johannes Grabenstein. W omawianym wykazie wójtów kapitulnych Heckmann uwzględnił, zapewne za Poschmann¹⁶⁰, także burgrabiego

ska, Prusy, Ruś. Rozprawy ofiarowane prof. zw. dr. hab. Janowi Powierskiemu w trzydziestolecie pracy naukowej, red. B. Śliwiński, Gdańsk 1995, s. 50–51. Ostatnio na jego temat także D. Bogdan, J. Przeracki, *Urzędnicy Starego i Nowego Miasta Braniewa do 1772 roku*, Olsztyn 2018, s. 55, przyp. 338.

¹⁵⁴ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 510. Podobnie ostatnio także N. Delestowicz, op. cit., s. 223, 437.

¹⁵⁵ M. Jarzebowski, op. cit., s. 450.

¹⁵⁶ Zob. *Urkundenbuch des Bisthums Culm* (dalej: UBC), bearb. v. C. P. Woelky, Danzig 1885, nr 320.

¹⁵⁷ Ibidem, nr 334.

¹⁵⁸ Zob. ibidem, nr 451, 455.

¹⁵⁹ Por. ibidem, nr 455.

¹⁶⁰ Zob. B. Poschmann, op. cit., s. 119.

kurzętnickiego Johannes a Grabensteina. Urząd ten każdorazowo był obejmowany przez członka kapituły katedralnej w Chełmży, do którego zadań należało dbanie o dobra kapitulne położone w kluczu kurzętnickim¹⁶¹. Jeśli założymy więc, że właściwym podejściem jest zamieszczanie w spisie wójtów kapitulnych także burgrabiów kurzętnickich, to wykaz ten należy uzupełnić o jeszcze dwóch znanych ze źródeł kanoników pełniących tę funkcję. To w kolejności pojawiania się:

- Johann von Brandenburg. Jako burgrabia kurzętnicki poświadczony z pewnością 7 sierpnia 1367 r.¹⁶²
- Johann Strassberg. Przynajmniej 23 września 1457 r. łączył ten urząd z godnością scholastyka kapituły katedralnej w Chełmży¹⁶³.

Hauskomtur von Kulmsee [wicekomtur/komtur domowy w Chełmży] (s. 490)

Niezbyt dokładne wykorzystanie znanego przecież i cytowanego przez autora kodeksu dyplomatycznego biskupstwa chełmińskiego, połączone z niezajomością książki poświęconej duchowieństwu kapituły katedralnej w Chełmży, zaważyło także na kolejnym wykazie, mającym obejmować komturów domowych w Chełmży. Heckmann wymienia tylko jedną osobę sprawującą ten urząd – Heinricha von Thymau, tymczasem z zachowanych źródeł znamy jeszcze czterech kolejnych komturów domowych. Wszyscy oni, włącznie z Heinrichem von Thymau, byli kanonikami w Chełmży, a urząd komtura zamkowego (wicekomtura) był urzędem kapitulnym, stworzonym, jak słusznie zauważył Karol Górski, na wzór konwentów zakonnych¹⁶⁴. Obok wspomnianego już Heinricha von Thymau w spisie

¹⁶¹ Zob. R. Krajniak, *Duchowieństwo kapituły katedralnej w Chełmży do 1466 roku. Studium prozopograficzne*, Toruń 2013, s. 67–68.

¹⁶² Zob. UBC, nr 319 (7 sierpnia 1367 r.); A. Mańkowski, *Przywilej biskupa chełmińskiego Wikbolda z r. 1367-go*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” 1923, t. 6, nr 1, s. 3–5 (19 sierpnia 1367 r.); zob. także: R. Krajniak, op. cit., s. 184–185.

¹⁶³ Zob. UBC, nr 627; zob. także: R. Krajniak, op. cit., s. 178–180.

¹⁶⁴ K. Górski, *Kapituła chełmińska w czasach krzyżackich*, w: idem, *Studia i szkice z dziejów państwa krzyżackiego*, Olsztyn 1986, s. 117; zob. także: R. Krajniak, op. cit., s. 68.

opracowanym przez Heckmanna powinni zostać zatem jeszcze zapisani piastujący ten urząd:

- Konrad – poświadczony we wrześniu 1341 r.¹⁶⁵;
- Mathias – notowany 14–20 kwietnia 1403 r.¹⁶⁶;
- Steffan Medardi – wzmiankowany 31 stycznia 1413 r.¹⁶⁷;
- Jakob – odnotowany 1 listopada 1416 r.¹⁶⁸

Również znajdujące się na kolejnych stronach recenzowanej pracy spisy nie są wolne od przynajmniej drobnych błędów. Przykładowo wójt biskupa pomezkańskiego (s. 491) Johannes Melke/Mewe został zapisany tylko pod 1417 r., a był nim już dowodnie 10 sierpnia 1416 r.¹⁶⁹ Heinrich von Militz jako wójt został w recenzowanej pracy (s. 492) zapisany z tym urzędem jedynie z datą 27 maja 1521 r., a wzmiankowany był z pewnością jeszcze 30 listopada tego roku. Tę i poprzednie informacje dotyczące wójtów biskupów pomezkańskich zauważył już Jarzebowski. Odniesienie się do wyników zaprezentowanych tam badań pozwoliłoby uniknąć nie tylko tych, lecz także innych błędów w następnych spisach dotyczących osób z otoczenia biskupów pomezkańskich¹⁷⁰. Nie jest również prawdą, że wójt kapituły pomezkańskiej Albert ostatni raz był wzmiankowany 13 czerwca 1313 r. (s. 493), gdyż wystąpił w źródle datowanym na 13 lipca tego roku¹⁷¹. Kilka podobnych uwag można zgłosić też do wykazu wójtów biskupów sambijskich (s. 497–499). Andreas Fisch pierwszy raz w źródłach pojawił się bowiem 2 grudnia 1261 r., a nie 2 grudnia 1251 r., natomiast Volrad von Lödla, gdy pierwszy raz występował w otoczeniu biskupów sambijskich jako wójt, był nim dowodnie do 8 marca 1302 r., a nie do 18 marca, jak zapisał

¹⁶⁵ UBC, nr 270; zob. także: R. Krajniak, op. cit., s. 194. Na temat datacji tego dokumentu zob. ibidem, s. 174–175, przyp. 413.

¹⁶⁶ UBC, nr 442; zob. także: R. Krajniak, op. cit., s. 206–207.

¹⁶⁷ UBC, nr 479; zob. także: R. Krajniak, op. cit., s. 229–230.

¹⁶⁸ UBC, nr 498; zob. także: R. Krajniak, op. cit., s. 155–156.

¹⁶⁹ Zob. UBC, nr 494. Zauważył to już Mario Glauert, którego pracę Heckmann zna i cytuje; zob. M. Glauert, *Das Domkapitel von Pomesanien (1284–1527)*, Toruń 2003, s. 303.

¹⁷⁰ M. Jarzebowski, op. cit., s. 454–459.

¹⁷¹ Zob. Pr. Urk., Bd. 2, nr 101. Autor znał i poprawnie wykorzystał ten dokument w innym miejscu; zob. s. 491, przyp. 6276.

Heckmann¹⁷². Poprawne informacje w tym przypadku podał też Jarzebowski, którego zestawienie wójtów biskupów sambijskich w wielu miejscach różni się od tego, które opracował Heckmann¹⁷³. Mimo że samo również nie jest pozbawione błędów¹⁷⁴, powinno być jednak wykorzystane, a informacje tam zebrane autor powinien był przed oddaniem swojego opracowania do druku zweryfikować i krytycznie się do nich odnieść.

Na koniec jeszcze kilka drobnych uwag do załączonego na końcu książki wykazu osób. Nie zostali w nim niestety uwzględnieni wszyscy pojawiający się w pracy urzędnicy, a przy niektórych z nich dopisano niewłaściwe urzędy bądź nie dopisano którejś z pełnionych funkcji¹⁷⁵. Niepoprawnie zapisano też jako dwie różne osoby Nikolausa komtura w Rogóźnie i Nikolausa wójta biskupa chełmińskiego. Mamy w tym przypadku niewątpliwie do czynienia z jedną osobą, a przekonuje o tym fakt, że w momencie sprawowania drugiego z urzędów Nikolaus był nazywany byłym komturem w Rogóźnie¹⁷⁶.

Słowem podsumowania należy stwierdzić, że całościowa ocena recenzowanej pracy nie może być jednoznaczna. Autor, przygotowując publikację, wykonał niewątpliwie ogromną pracę i moje uwagi i uzupełnienia nie mogą być podstawą do jej zanegowania. Należy oczekiwać, że książka Heckmanna

¹⁷² W obu przypadkach Heckmann odwołuje się do pracy Dorny, gdzie jednak zapisane zostały poprawne informacje; por. M. Dorna, op. cit., s. 116, 357.

¹⁷³ Por. M. Jarzebowski, op. cit., s. 474–478.

¹⁷⁴ W wykazie wójtów biskupów sambijskich znalazł się np. Albert von Aldindorf, który jednak 4 października 1334 r. został poświadczony jako wójt biskupa pomezkańskiego; zob. M. Jarzebowski, op. cit., s. 474; por. też stosowne źródło: Pr. Urk., Bd. 2, nr 854.

¹⁷⁵ Przykładowo w indeksie brakuje marszałka Dietricha von Bernheim, kompanów wielkich mistrzów Heinricha von Liebenstein, Hannusa Saswitza i Jorga Grosa. Na s. 520 nie odnotowano, że Christoph von Eglingen był kompanem wielkiego mistrza; na s. 524 Adolf von Firmin widnieje jako „LK von Etsch”, powinien zaś jako „LK von Elsass-Burgund”; na s. 526 przy Berlewinie von Freiberg zamiast zapisać „K des Kulmerlandes” zapisano „P des Kulmerlandes”, przy Eberhardzie von Freiberg nie dopisano z kolei, że w trakcie swojej kariery był także kompanem wielkiego mistrza; na s. 530 nie zapisano, że Helwig von Goldbach był mistrzem krajowym w Prusach (LM), a na s. 542 nie odnotowano, że Friedrich von Holdenstedt był także marszałkiem; na s. 609 Johannes von Wegeleben został zapisany jako „VizeLM”, powinien zaś jako „LM”.

¹⁷⁶ Zob. UBC, nr 218.

wywoła należną jej dyskusję i pojawią się też kolejne recenzje, które pozwolą na obiektywną i pełną ocenę pracy, ale przede wszystkim przyniosą kolejne uwagi i uzupełnienia, a wszystkie razem przysłużą się do powstania nowej, poprawionej i uzupełnionej wersji spisów. Taki bowiem postulat należy niewątpliwie wysunąć.